

Āgenskalna Priedes Housing District

Jānis Krastiņš, *Riga Technical University*

ABSTRACT. Urban history of the first land architecture of the first large-scale housing district in Riga „Āgenskalna priedes” is examined and systematized in the article. This housing is executed in two stages. During the second stage prefabricated large-panel residential buildings of Series 464 were used, introducing the general industrialization of construction.

KEYWORDS: housing, the modern movement, urban planning.

Āgenskalna Priedes or Pine-trees of Āgenskalns is the first large-scale residential district in Riga. It was built in two stages between 1958 and 1962. It was the time marked by radical changes in architectural style, mass-building technology and urban planning: “socialist realism” prevailing in the Soviet realm was replaced with a simple and rational style in architecture that to some extent may be compared to Modern Movement, assembly of large prefabricated concrete elements replaced traditional construction methods and construction became more extensive covering larger territories with standard buildings. Thus, this district became a herald of a whole new era in architecture and urban planning.

After World War II the gradually fading echoes of the pre-war Neo-eclecticism that derived from classical architecture still prevailed in the world. In the Soviet Union and in all its occupied territories, this retrospective trend was maintained by means of strict ideological dictates. Official slogans preordained art, and architecture as well, to be “socialist in content and national in form”. This so-called style of socialist realism “relied on the principles of the party, moral substance and nationalism and adhered to the traditions of realistic art of the past in its creative method” [1]. The mission attributed to art was to inspire masses of working people to new heroic deeds at work. Architectural finishes of buildings exploited various elements of classical vocabulary, sometimes including some symbol of communist ideology, like a five-pointed star or the hammer and sickle, in column capitals.

Yet “socialist realism” in architecture, sometimes also referred to as Stalin’s Baroque, was proclaimed to be “excesses” that should be eliminated, replacing contrived and expensive decorative ornaments with simple forms that were naturally related to their function. In this regard, in 1955, the Soviet government passed a decree Measures for the Further Industrialization, Quality Improvement and Cost Reduction of Construction. While at a special meeting, which had to be attended by all architects of the Soviet Union, it was announced that in future the main focus in architecture should be placed on “solution of the major social, technical and ideological challenges, based on comprehensive development of industrial methods of mass construction” [2].

Architectural finish was not completed of many buildings constructed in the mid-1950s, e.g. columns lacked capitals, and it was permitted to construct new buildings to the so-called individual designs only in special cases, e.g. when the house was intended for high-ranking members of the Communist Party.

Ordinary residential buildings had to be constructed to standard designs. The most common standard design was the one sent from Moscow for Series 316, i.e. a five-storey section-type residential house. As a rule, these houses were built of white silicate bricks using red bricks along the sides of window openings or between several window openings.

Standard designs could not be used in historic urban environment with the existing buildings, therefore mostly vacant, unoccupied areas were selected for new developments. And there were many such areas on the outskirts of Riga. Thus, the site selected for the first large-scale housing estate was in Āgenskalns – a hilly area in Pārdaugava overgrown with sparse pine-trees bordering on Kristapa, Dreiliņu, Āgenskalna and Alises Streets. This site was intersected by Melnsila Street which bent around the so-called “Big Hill” – a dune raising more than 15 meters high in the central part of the territory. On the opposite side of Melnsila Street there was a lower dune or “the Little Hill”. Behind it, in the gully, there was a small natural pond.

This area or Āgenskalna Priedes had been favoured as a recreational site by inhabitants of Riga since the late 19th century, especially in snowy winters when people were sledging down “the Big Hill” and skiing. There even was a toboggan track that was managed by Āgenskalns Riflemen Society (*Der Hagensberger Schützergesellschaft*) at the beginning of the 20th century [3]. It also collected fees from visitors for winter fun rides. In the period between the wars all the territory of Āgenskalna Priedes district was a freely accessible public area and such it remained also after World War II. The author of this article himself well remembers these days when as a small boy he used to go there to enjoy an hour or two skiing, and later walked every day through this district to Riga Secondary School No 5 (now Riga State Gymnasium of German) that he finished in 1961. Thus, the author saw and experienced firsthand all the changes affecting this area in the late 1950s and early 1960s.

Fig. 1. Riga State Gymnasium II. 1931. I. Blankenburgs.

Fig. 2. The water tower in Āgenskalns. 1910. W. Bockslaff. Raised in 1939. P. Pāvulāns.

Fig. 4. The district of Āgenskalna Priedes in 1939 Riga Development Plan. [4]

Fig. 5. The corner of Melnsila and Āgenskalna Streets. On the right – a row of birches marking the direction of the old street.

Fig. 3. Āgenskalna Priedes. An aerial photo taken in the 1930s. In the centre – “the Big Hill” with a toboggan track.

The present-day building of Riga State Gymnasium of German, located at Āgenskalna iela 21a, was built to the design by architect Indriķis Blankenburgs in 1931 as Riga State Gymnasium II. This red brick building is an excellent example of regional interpretation of Modern Movement (Figure 1). Another impressive structure rises on the opposite south-eastern side of the district – the water tower of Āgenskalns, which was built in 1910 (architect Wilhelm Bockslaff) and raised by 7.5 m in 1939 (engineer Pāvils Pāvulāns, Figure 2).

In the late 1950s it was decided to develop the district of Āgenskalna Priedes as a sports and recreation area. The construction of a stadium including a full-size football pitch and a 400-meter running track around it began in the spring of 1958 at the foot of “the Big Hill” in the north-eastern part of the territory, which was less overgrown by trees. A foundation pit was dug nearby for construction of a sports hall. However, the cinder track of the stadium was not completed and during PE classes it was used for short-distance running. Construction of sports facilities soon stopped, while all energy was devoted to the development of the residential district. It began with the razing of “the Big Hill”. Previously, walking to school from Kalnciema Street toward Āgenskalna Street, this high dune picturesquely completed the

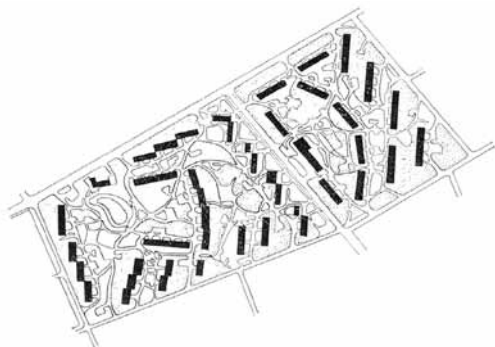

Fig. 6. Āgenskalna Priedes. A layout scheme. 1958. N. Rendelis.

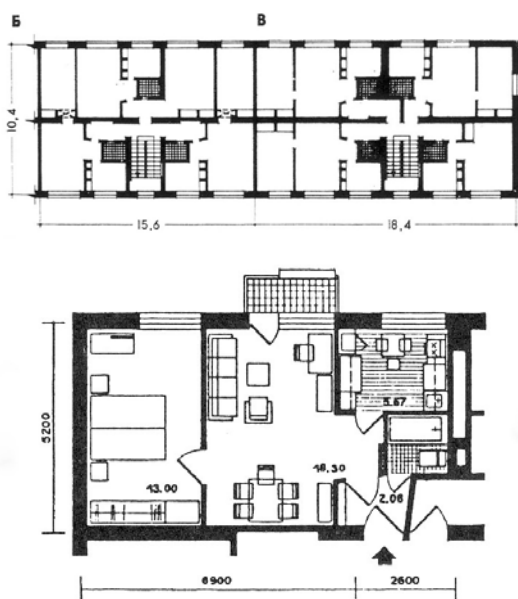

Fig. 7. A layout of sections of Series 316 residential building and a two-room flat.

perspective view (Figures 2 and 3). It was dug up right through the middle and a new straight stretch of Melnsila Street was created. A row of birches on the corner of Melnsila and Āgenskalna Streets still mark the location of the old street section (Figure 5).

In the summer of 1959, steep walls of sand still rose on both sides of the new Melnsila Street. The remains of the hill were gradually razed, sand was transported to a silicate brick factory, and “the Big Hill” was only a memory. “The Little Hill” in the south-western part of the territory was also levelled and the first residential buildings of the new district started appearing there.

The layout design was developed by the architect Nikolajs Rendelis in 1958 (Figure 6). Most of the buildings are located freely along the perimeter of the block obliquely facing the street axes. At that time this layout principle was widely used; apparently it had to show insulation and other sanitary and hygienic advantages of the buildings in comparison with the tight pattern of traditional perimeter blocks. In the district of Āgenskalna Priedes this layout principle also allowed placing almost all buildings meridionally ensuring insolation of those flats, where all windows were located only on one side.

Standard buildings of Series 316 were used in the first construction stage that was completed in 1961. This standard

Fig. 8. Āgenskalna Priedes. Buildings of Series 316 with artists' studios. A view from SW. 1961. [5]

Fig. 9. Āgenskalna Priedes. Buildings of Series 316 with artists' studios. A photo taken in 2012.

design was adjusted for the district of Āgenskalna Priedes by architects Artūrs Reinfelds, Lidiija Plakane, Lidiija Ose, Regīna Jaunušāne, Ivars Bumbieris, Imants Jākobsons and Modris Ģelzis. Shops and other public service establishments have been attached to four buildings along Melnsila Street.

Residential buildings mostly have one-room or two-room flats. The area of combined toilet and bathroom facilities slightly exceeds 2m^2 . In order to achieve high economical efficiency, halls in the flats are also small. They were measured using a made-up coefficient k_2 that expressed the proportion of the floor-space of living rooms to the total area of the flat. This coefficient had to be as close to one as possible. It also accounts for the awkward kitchen solution in these flats since the area in front of the kitchen door was included in the floor-space of the living room (Figure 7).

Fig. 10. Āgenskalna Priedes. Buildings of Series 316 with artists' studios. A photo taken in 2012.

Fig. 11. Āgenskalna Priedes. Buildings of Series 316 with artists' studios. A view from the east. A photo taken in 2012.

Fig. 12. Āgenskalna Priedes. Corridor-type buildings and a group of pine-trees at Kristapa Street.

Fig. 13. The reservoir at the café in Āgenskalna Street. A photo taken in 1964. [6]

Corridor-type four-storey buildings are lining up Kristapa Street, yet their architectural image cannot be distinguished from the buildings of Series 316. During the first construction stage, in the middle of the block there was also constructed a longer building consisting of four five-storey houses of two sections of Series 316 linked together in a semicircle. Artists' studios were arranged above the two central houses, thus endowing a rather monotonous architectural environment with some distinguishing features (Figures 8,9 and 11). The same solution was later reapplied to other places in Riga. A single pine-tree has survived in the big yard to the west of the buildings with artists' studios (Figure 10). In the autumn of 2011, when the meeting of the representatives of DOCOMOMO Nordic-Baltic regional group was held in Riga, its participants found here one of the last cones. Other pine-trees in this yard have withered away and have been replaced by a thicket of deciduous underbrush. Still some pine-trees can be seen in the southern corner of the block opposite the corner of Kristapa and Dreiliņu Streets where a new copse of pine-trees is growing (Figure 12).

The environment does not create a pleasant atmosphere. A spacious reservoir at the newly built café in Āgenskalna Street was one of the most interesting decorative elements (Figure 13). It was created in the place where once a natural pond was located.

Fig. 14. The playground built instead of the reservoir in 2012.

Fig. 16. Āgenskalna Priedes. The 2nd construction stage. Residential buildings of Series 464 in Alises Street.

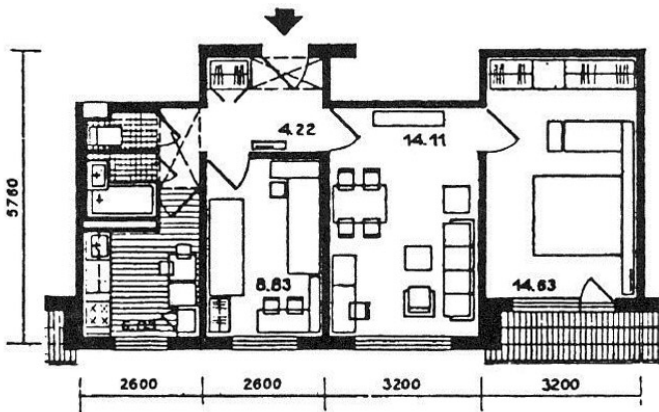

Fig. 15. A three-room flat in a Series 464-A residential house.

Fig. 17. Residential buildings of Series 464 in Alises Street.

However, this reservoir proved to be dangerous because it was almost impossible to get out of water on one's own climbing up the steep concrete walls of the reservoir, especially for children, if they had accidentally fallen in. Therefore it was necessary to fill the reservoir and a playground was built instead (Figure 14). There are also a few simpler children's playgrounds.

At the end of 1961, the last remains of "the Big Hill" still retained to the northeast of Melnsila Street were removed. And immediately the second construction stage began. The layout of the district relied on the same principle as in the first stage, except several buildings along Melnsila and Āgenskalna Streets were positioned parallel to street axes. A free-standing building with a restaurant and shops rose up on the roadside in the middle of Melnsila Street. Later it was rebuilt several times.

During the second construction stage prefabricated large-panel residential buildings of Series 464 were used. Previously several such buildings were erected in various places in Riga for the sake of experiment, yet in Āgenskalns industrial construction methods on a massive scale were used for the first time. The assembly of all buildings was completed in 1962.

Auxiliary rooms in Series 464 buildings were slightly more convenient than in Series 316, which later acquired a nickname Khrushchevkas, yet the width of walls of some living rooms

reached only 2.8 m (Figure 15). Such rooms provided only enough space for meandering between the furniture. Also the quality of prefabricated building elements used in the Āgenskalns district was rather low. Joints connecting the panels were inaccurate and filled with primitive materials. Façades had to be painted, but the paint did not stay long on the surface of concrete panels. After completion of the Āgenskalns district when new large-scale residential areas were constructed in Riga, the buildings of this series had an improved layout, and the finish of exterior walls was already made in the factory.

The quality of neighbourhood created during the second construction stage does not differ from the previous development. Inner courtyard includes some elements of a children's playground. Roads within the block are so narrow that cars can barely pass each other without mounting the kerbs. It is true that the ideological dictate of that period regarded private property, including personal cars, as an obstacle for reaching the promised land of communism. However, the striving to be as economical as possible actually devalued the basic quality requirements for the living environment. Now the roadsides and in some places even the lawns have been damaged by cars. The architectural framework of the neighbourhood is repetitive and monotonous (Figures 16–19). In fact, some scattered deciduous trees are the only form of greenery.

Fig. 18 and 19. Āgenskalna Priedes. The 2nd construction stage. Residential buildings of Series 464 in Kristapa Street and in a crescent around the inner courtyard.

The enthusiasm over sunny and healthy living conditions in the new housing estates spurred by the political ideology gradually abated. Nevertheless thirty-five (!) photos out of about 270 included in the photo album *Rīga* [7] that was published in 1981 show the new large-scale housing estates. During the Soviet period, all publications were strictly censored, and the content of such an album also had to reflect the bright future where everybody lived in new and well-furnished apartments. Yet the public opinion and aesthetic ideals are developing regardless of the political dictate, and in a similar album published at the outset of the Soviet collapse [8] only two pictures can be found diffidently depicting large-scale housing estates.

Today the district of Āgenskalna Priedes is an existing urban reality. If we leave aside nostalgia for unique and popular elements of nature that once existed there amid a relatively dense built-up environment, this particular reality should be evaluated comparing it to the subsequently built, much larger housing complexes. From this point of view, Āgenskalna Priedes is one of the best examples of good neighbourhood infrastructure since most of large-scale housing estates constructed during the Soviet period chronically lack public service objects. Today a section of Melnsila Street between Kristapa and Āgenskalna Streets is a quite lively public open space with convenient public transport, shops and other reasonably well functioning public spaces. In any case, the district of Āgenskalna Priedes is a cultural and historical monument in its own right.

REFERENCES

1. Социалистический реализм. *Энциклопедический словарь в двух томах*. Москва: Советская Энциклопедия, 1964. Т. 2, стр. 425. (Socialist realism. In: *Encyclopaedic Dictionary in Two Volumes*. Moscow, 1964)
2. *Всеобщая история архитектуры в 12 томах*. Москва, 1975. Том 12, Первая книга, стр. 20.
3. **Caune, A.** *Rīgas Pārdaugava pirms 100 gadiem: Pārdaugavas iedzīvotāji 19. gs. beigū un 20. gs. sākuma atklātnēs*. Rīga: Zinātne, 1998. 68. lpp.
4. *Jaunākais Rīgas pilsētas plāns (X izdevums)*. Rīga: P. Mantnieka kartogrāfijas institūts, 1939.
5. *Rīga* (sast. M. Pāvele). Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1961. 193. lpp.
6. Āgenskalna vēsture [tiešsaiste]. *Cita Rīga: Pilsēta no cita skatupunkta* [skatīts 24.04.2012.]. <http://www.citariga.lv/lat/agenskalns/vesture/>
7. Āgenskalna vēsture [tiešsaiste]. *Cita Rīga: Pilsēta no cita skatupunkta* [skatīts 24.04.2012.]. <http://www.citariga.lv/lat/agenskalns/vesture/>
8. *Rīga 245 fotoattēlos = Рига в 245 фотоснимках = Riga in 245 Photographs* (sast., teksts un mākslinieks Andris Nikolajevs). Rīga: Avots, 1990. 168 lpp.

Jānis Krastiņš, architect. Born 23.06.1943. in Rīga. 1967 – graduated Riga Polytechnic institute (now Riga Technical University; RTU); 1973 – Doctor of Architecture, 1991 – habilitated Doctor of Architecture (Dr.habil.arch.); 1994 – full member of Latvian Academy of Sciences. Since 1972 – ASSOCIATED PROFESSOR, since 1992 – PROFESSOR at RTU, Head of the Department of History of Architecture and Theory of Architectural Design. Have been visiting scholar at Vienna Technical University (1987) and Columbia University, New York (1994), visiting professor at Yuan-Ze University, Chung-li, Taoyan, Taiwan (2000) and guest lecturer in Finland, Sweden, Belgium, Germany, Poland, Austria, Canada and other countries.

Publications: more than 640 items, published in Austria, Belgium, Czech Republic, Denmark, Iceland, Estonia, Finland, France, Germany, Latvia, the Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Russia, Spain, Sweden, Turkey, United Kingdom and the United States of America, including 25 books. The first of them are: *JŪGENDSTILS RĪGAS ARHITEKTŪRĀ*, Rīga, 1980, 224 lpp. (*Art Nouveau in the Architecture of Riga*, in Latvian) and *EKLEKTISMS RĪGAS ARHITEKTŪRĀ*, Rīga, 1988, 280 lpp. (*Eclecticism in the Architecture of Riga*, in Latvian). The recent books are: *RĪGAS ARHITEKTŪRAS STILI / ARCHITECTURAL STYLES IN RIGA / АРХИТЕКТУРНЫЕ СТИЛИ РИГИ*, Rīga: Jumava, 2005, 240 lpp.; *RĪGAS JŪGENDSTILA ĒKAS. CEĻVEDIS PA JŪGENDSTILA METROPOLES ARHITEKTŪRU / ART NOUVEAU BUILDINGS IN RIGA. A GUIDE TO ARCHITECTURE OF ART NOUVEAU METROPOLIS*, Rīga: ADD projekts, 2007, 408 p. (in Latvian and English) and *ARHITEKTS JĀNIS ALKSNIS 1869–1939 ARCHITECT*, Rīga: ADD projekts, 2009, 400 p. (in Latvian and English). Professional awards: Förderungsbeitrag des Camillo Sitte-Fonds (Austria, 1985), Jānis Baumanis award in Architecture (Latvia, 1989), Fulbright award (USA, 1994), Great medal of the Latvian Academy of Sciences (1998), Baltic Assembly award (1998), Rīga-award (2002), Cultural heritage award (Latvia) of 2004.

CONTACT DATA

Jānis Krastiņš
Professor, Dr.habil.arch.
Riga Technical University, Faculty of Architecture and Urban Planning
Address: Āzenes iela 16, Rīga, LV-1048, Latvia
Phone: +371 67089256, +371 67089115
Fax: +371 67089130
E-mail: Janis.Krastins_1@rtu.lv

Āgenskalna priedes

Jānis Krastiņš, Rīgas Tehniskā universitāte

ATSĒGAS VĀRDI: dzīvojamie rajoni, modernā kustība, pilsētplānošana.

Āgenskalna priedes ir pirmais lielmēroga dzīvojamais rajons Rīgā. Tas celts divās kārtās no 1958. līdz 1962. gadam. Tas bija laiks, kad iezīmējās radikālas izmaiņas arhitektūras stilistikā, masveida būvniecības tehnoloģijā un pilsētplānošanā: komunistiskajā padomju areālā valdošais „sociālistiskais reālisms” tika nomainīts ar racionāli vienkāršu, zināmā mērā ar moderno kustību salīdzināmu celtnu radīšanu, būvniecībā tradicionālo metožu vietā tika ieviesta iepriekš izgatavotu lielizmēra būvelementu montāža un pilsētvidē tika izvēsta plašāku teritoriju kompleksa apbūvēšana ar tipveida ēkām. Tādējādi šis rajons ievadīja veselu jaunu laikmetu arhitektūrā un pilsētībūvniecībā.

Pēc Otrā pasaules kara visā pasaulē bija jaušamas klasisko formu valodā sakņotā pirmskara neoklētisma pakāpeniski izgaistošas atskaņas. Padomju Savienībā un visās tās okupētajās zemēs šī retrospektīvā ievirze tika uzturēta ar stingriem ideoloģiskiem diktātiem. Saskaņā ar oficiālajiem saukļiem mākslai, tostarp arhitektūrai, vajadzēja būt „sociālistiskai pēc satura un nacionālai pēc formas”. Šis, tā sauktais sociālistiskā reālisma stils „radošajā metodē vadījās pēc partejiskuma, idejiskuma un tautiskuma principiem un turpināja pagātnes reālistiskās mākslas tradīcijas” [1]. Mākslai piedēvējamā sūtība bija iedvesmot darbaļaužu masas uz jaunām darba uzvarām. Ēku arhitektoniskajā apdarē interpretēja klasiskos izteiksmes līdzekļus, šur tur, piemēram, kolonnu kapiteļos iepinot kādu komunisma ideoloģisko simbolu – piecstaru zvaigzni vai sirpi un āmuru.

„Sociālistisko reālismu” arhitektūrā, ko dažkārt dēvē arī par Staļina baroku, tomēr pasludināja par „pārmērībām”, kuras jālikvidē, sadomāto un dārgo dekoratīvo rotājumu vietā liekot celtnu formas, kas organiski saistītas ar to funkcionālo nozīmi. Šai sakarā 1955. gadā Padomju valdība pieņēma lēmumu „Par pasākumiem celtniecības tālākai industrializācijai, kvalitātes uzlabošanai un būvismaksu samazināšanai”. Savukārt speciālā sanāksmē, kurā vajadzēja sapulcēties visiem Padomju Savienības arhitektiem, tika pasludināts, ka turpmāk galvenā uzmanība arhitektūrā būšot jāvelta „svarīgāko sociālo, tehnisko un ideoloģisko uzdevumu risināšanai, balstoties uz masveida celtniecības industriālo metožu vispusīgu attīstīšanu” [2].

Daudzām piecdesmito gadu vidū celtajām ēkām palika nepabeigta arhitektoniskā apdare, piemēram, kolonnas bez kapiteļiem, bet jaunceltnes būvēt pēc tā sauktajiem individuālajiem projektiem drīkstēja tikai īpašos gadījumos, pie kādiem pieskaitāmi arī komunistiskās partijas nomenklatūras darbinieku mājokļi. Parasto dzīvojamo ēku celtniecībā vajadzēja izmantot tipveida projektus. Visizplatītākais bija no Maskavas iesūtītais sērijas „316” ķieģeļu konstrukcijās veidotas piecstāvu sekciju tipa ēkas projekts. Šīs ēkas, kā likums, cēla no baltiem silikātķieģeļiem, ar sarkaniem ķieģeļiem izveidojot logailu sānus vai aizpildot vairākas ailstarpas.

Tipveida projekti nebija lietojami, ceļot vēsturiskā vidē starp jau esošām ēkām, tāpēc būvniecība galvenokārt tika izvēsta brīvās, neapbūvētās teritorijās. Tādu Rīgas nomalēs netrūka, taču izvēle vietai, kurā īstenot pirmo plašāko mājokļu būves kompleksu, krita uz Āgenskalna priedēm – ar retu priežu mežu apaugušu, paugurainu teritoriju Pārdaugavā, starp Kristapa, Dreiliņu, Āgenskalna un Alises ielu. Šo vietu šķērsoja Melnsila iela, kas meta loku ap tā saukto Lielo kalnu – vairāk nekā 15 metrus augstu kāpu, kas pacēlās teritorijas centrālajā daļā. Melnsila ielas pretējā pusē bija zemāka kāpa – „Mazais kalns”. Ieplakā aiz tā bija dabisks diķītis.

Āgenskalna priedes jau kopš 19. gadsimta nogales bija rīdnieku iecienīta atpūtas vieta, it īpaši – sniegotās ziemās, kad pa „Lielā kalna” nogāzēm cilvēki vizinājās ar kamaniņām un slēpēm. Tur pat bija iekārtota kamaniņu trase, kuru 20. gadsimta sākumā apsaimniekoja „Āgenskalna strēlnieku biedrība” (Der Hagensberger Schützergesellschaft) [3]. Tā no apmeklētājiem iekasēja arī samaksu par ziemas prieku baudīšanu. Starpkaru periodā visa Āgenskalna priežu teritorija bija brīvi pieejama publiska vieta un tāda tā saglabājās arī pēc Otrā pasaules kara. To labi atceras arī šo rindu autors, agrā bērnībā nereti dodoties turp, lai pavadītu pāris stundu uz slēpēm, bet vēlāk ik dienu cauri Āgenskalna priedēm mērojot ceļu uz toreizējo Rīgas 5. vidusskolu (tagad Rīgas Valsts vācu ģimnāziju), kuru viņš absolvēja 1961. gadā. Tāpēc arī nācās savām acīm tuvplānā redzēt un izjust visas pārvērtības, kas šo vietu skāra piecdesmito un sešdesmito gadu mijā.

Tagadējā Rīgas Valsts vācu ģimnāzijas ēka, kas atrodas Āgenskalna ielā 21a, bija uzcelta pēc arhitekta Indriķa Blankenburga projekta 1931. gadā kā Rīgas Valsts II ģimnāzija. Šī sarkano ķieģeļu ēka ir lielisks modernās kustības reģionālas interpretācijas piemērs (1. attēls). Āgenskalna priežu pretējā, dienvidaustrumu pusē paceļas cita iespaidīga celtnē – Āgenskalna ūdenstornis, kas celts 1910. gadā (arhitekts Vilhelms Bokslafs) un paaugstināts par 7.5 m 1939. gadā (inženieris Pāvils Pāvulāns; 2. attēls).

20. gadsimta piecdesmito gadu nogalē tika nolemts Āgenskalna priedes attīstīt kā sporta un rekreācijas zonu. Teritorijas ziemeļaustrumu daļā, „Lielā kalna” piekāpē, kur bija mazāk koku, 1958. gada pavasarī sāka veidot stadionu ar pilna izmēra futbola laukumu un 400 m skrejceļu ap to. Netālu izraka būvbedri sporta halles celtniecībai. Stadionā skrejceļa izdedžu seguma ieklāšana gan palika nepabeigta, un skola fizikultūras stundu laikā to izmantoja vieglatlētikas krosa skrējieniem. Sporta būves drīz tika pamestas, toties ar plašu vērienu tika izvēsta dzīvojamo ēku celtniecība. Sāka ar „Lielā kalna” norakšanu. Agrāk, ejot no Kalnciema ielas Āgenskalna ielas virzienā uz skolu, skatu perspektīvi gleznaini noslēdza šī augstā kāpa (2. un 3. attēls). Tai tieši pa vidu tika izrakta tranšeja un tajā izveidota jauna, taisna Melnsila ielas trase. Veco ielas virzienu Melnsila un Āgenskalna ielas stūrī vēl tagad iezīmē trīs bērzu līnija (5. attēls).

1959. gada vasarā jaunās Melnsila ielas abās pusēs vēl pacēlās stāvas smilšu sienas. Kalna paliekas aiz tām pamazām noraka, smiltis aizveda uz silikātķieģeļu rūpnīcu, un „Lielais kalns” palika tikai atmiņās. Nolidzināja arī „Mazo kalnu”, kas atradās teritorijas dienvidrietumu daļā. Tajā sāka celt Āgenskalna priežu rajona apbūves pirmās kārtas ēkas.

Plānojuma projektu bija izstrādājis arhitekts Nikolajs Rendelis 1958. gadā (6. attēls). Lielākā daļa ēku brīvi izvietota gar kvartāla perimetru ielīpi pret ielu asīm. Tolaik šis paņēmiens tika bieži atkārtots, un acīmredzot tam vajadzēja demonstrēt ēku izsauļotības un citas sanitāri higiēniskās priekšrocības salīdzinājumā ar tradicionālo ciešo perimetrālo apbūvi. Āgenskalna priedēs šis paņēmiens deva arī iespēju gandrīz visas ēkas orientēt meridionāli. Šāda orientācija savukārt nodrošina izsauļotību arī tiem dzīvokļiem, kuriem loģi ir pavērsti tikai uz vienu pusi.

Pirmajā apbūves kārtā, kuru pabeidza 1961. gadā, izmantoja 316. sērijas tipveida projektus. To piesaistīšanu Āgenskalna priedēm veica arhitekti Artūrs Reinfelds, Lidija Plakane, Lidija Ose, Regīna Jaunušāne, Ivars Bumbieris, Imants Jākobsons un Modris Ģelzis. Pie četrām ēkām, kuras sarindotas gar Melnsila ielu, piebloķēti arī veikalun un citu publisko pakalpojumu iestāžu apjomi.

Dzīvojamajās ēkās lielākā daļa dzīvokļu ir vienistabas vai divistabu. Savietoto sanitāro mezglu platība tikai nedaudz pārsniedz 2 m². Lielākas nav arī dzīvokļu priekštelpas, jo bija jāpanāk augsta ekonomiskā efektivitāte. To mērīja ar sadomātu koeficientu k_2 , kas nozīmēja dzīvojamo istabu kvadrātūras attiecību pret dzīvokļa kopējo platību. Vajadzēja censties panākt šo koeficientu iespējami tuvu vienam. Tas arī izskaidro neveiklo virtuves risinājumu šajos dzīvokļos, jo telpa virtuves durvju priekšā tika iekļauta dzīvojamās istabas platībā (7. attēls).

Gar Kristapa ielu ir sarindotas gaitēņa tipa četrstāvu ēkas, taču to arhitektonisko tēlu nevar atšķirt no 316. sērijas ēkām. Pirmās apbūves kārtas kvartāla vidusdaļā uzcēla arī garāku, slaidā lokā izvērstu ēku, kas sastāv no četrām sabloķētām divu sekciju 316. sērijas piecstāvu ēkām. Virs divām vidējām izveidoja mākslinieku darbnīcas, kas piešķir zināmā mērā individuālus vaibstus kopumā monotonajai arhitektoniskajai videi (8., 9. un 11. attēls). Vēlāk šo risinājumu atkārtoja arī dažās citās vietās Rīgā. Lielajā pagalmā uz rietumiem no ēkām ar mākslinieku darbnīcām saglabājusies arī viena priede (10. attēls). 2011. gada rudenī, kad Rīgā notika DOCOMOMO *Nordic-Baltic* reģionālās grupas pārstāvju sanāksme, tās dalībnieki šeit atrada vienu no pēdējiem čiekuriem.. Pārējās priedes šajā pagalmā iznīkušas. To vietā izveidojies stihiski saaugušu lapu koku biezoknis. Vēl dažas priedes saglabājušās kvartāla dienvidu kaktā, iepretim Kristapa un Dreiliņu ielas stūrim. Tur izveidota arī jaunu priedīšu audze (12. attēls).

Vide neizceļas ar izkoptu labiekārtojumu. Viens no interesantākajiem bija diezgan plašs dekoratīvais baseins pie jaunuzceltās kafejnīcas Āgenskalna ielā (13. attēls). To izveidoja vietā, kur kādreiz atradās dabisks diķītis. Tomēr šis veidojums izrādījās bīstams, jo nejausi nokļūstot ūdenī, no stāvām betona sienām iekļautā baseina tikt laukā saviem spēkiem, it īpaši bērniem, bija faktiski neiespējami. Tāpēc baseinu nācās likvidēt. Tā vietā ierīkots rotaļu laukums (14. attēls). Ir arī dažas citas vienkārši aprīkotas bērnu rotaļu vietas.

1961. gada nogalē novāca pēdējās „Lielā kalna” paliekas, kas vēl bija saglabājušās uz ziemeļaustrumiem no Melnsila ielas. Tūlīt pat tur sāka būvēt Āgenskalna priežu otro kārtu. Tās plānojums veidots pēc tāda pat principa kā pirmajai kārtai, vienīgi dažas ēkas gar Melnsila un Āgenskalna ielu novietotas paralēli ielu asīm. Melnsila ielas posma vidū uzcēla brīvstāvošu restorāna un veikalu ēku. Vēlāk tā vairākas reizes pārbūvēta.

Otrās kārtas kvartālu apbūvēja ar 464. sērijas rūpnieciski izgatavotām lielpaneļu dzīvojamajām ēkām. Pirms tam dažādās Rīgas vietās bija uzcelti daži šo ēku eksperimentālie paraugi, bet Āgenskalna priedēs industriālās celtniecības metodes masveida mērogā tika lietotas pirmo reizi. Visu ēku montāža tika pabeigta 1962. gadā.

464. sērijas ēkās dzīvokļu palīgtelpas bija nedaudz ērtākas nekā vēlāk par Hruščovkām iesauktajās 316. sērijas ēkās, taču dažu dzīvojamo istabu platums sienu asīs bija tikai 2,8 m (15. attēls). Tajās cilvēks varēja ne vairāk kā izspraukties starp mēbelēm. Arī saliekamo būvelementu izgatavošanas kvalitāte Āgenskalna priežu ēkās bija visai zema. Paneļu savienojuma šuves bija neprecīzas un tika aizpildītas ar primitīviem materiāliem. Fasādes bija jākrāso, bet krāsas uz lielo paneļu betona virsmām ilgi neturējās. Nākamajos Rīgas lielmēroga apbūves rajonos, kurus cēla pēc Āgenskalna priedēm, šīs sērijas ēkām bija uzlabots plānojums, bet ārsienu virsmu apdare tika izveidota jau rūpnīcā.

Otrās kārtas apbūves labiekārtojuma līmenis neatšķiras no pirmās kārtas. Iekšējā pagalmā ir dažas bērnu rotaļām domātas detaļiekārtas. Iekškvartāla ceļi ir tik šauri, ka vieglie automobiļi tajos viens otram var tikt garām, vienīgi pārbraucot ceļu apmalēm. Tiesa, tā laika ideoloģiskais diktāts noteica, ka ar privātīpašumu, tostarp personīgo automobili, nebūs iespējams nokļūt apsolītajā komunisma rītdienā. Tomēr pārmērīgi sakāpinātās ekonomiskuma prasības faktiski pārvērtās elementāru dzīvojamās vides kvalitātes rādītāju devalvēšanā. Tagad joslas ap iekšējiem ceļiem un dažviet arī zālāji ir automobiļu izbūkātī. Vides arhitektoniskais ietvars ir vienveidīgs un monotons (16.–19. attēls). Faktiski vienīgais apzaļumojums ir lielākoties stihiski saaugušie lapu koki.

Valdošās ideoloģijas kultivētā sajūsma par saulainu un veselīgu dzīvi jaunajos mājokļu rajonos pamazām noplaka. Vēl 1981. gadā publicētajā fotogrāfiju albūmā „Rīga” [7] no apmēram 270 attēliem trīsdesmit piecos (!) redzami jaunie lielmēroga dzīvojamie „masīvi”. Padomju laikā visi izdevumi tika stingri cenzēti, un arī šāda izdevumu saturam, protams, vajadzēja atspoguļot rītdienu, kurā visi dzīvos jaunās un labiekārtotās mājās. Taču sabiedriskā doma un estētiskie ideāli attīstās neatkarīgi no politiskā diktāta, un līdzīgā izdevumā [8], kas publicēts līdz ar padomju varas sabrukumu, atrodami vien divi attēli, kuros nojaušama lielmēroga dzīvojamo rajonu vide.

Šodien Āgenskalna priedes ir esoša pilsētvides realitāte. Ja norobežojas no nostalgijas pret kādreiz tur bijušo unikālo un cilvēku tik iecienīto dabas elementu esamību samērā blīvas apbūves ielenkumā, šī konkrētā realitāte jāvērtē salīdzinājumā ar nākamajiem, daudz lielāka mēroga apbūves kompleksiem. Šādā skatījumā Āgenskalna priedes ir viens no labākajiem vides infrastruktūras īstenojuma piemēriem, jo lielākā daļa padomju laika lielmēroga mājokļu rajoni hroniski sirgst ar publiskās

apkalpes iestāžu neesamību. Mūsdienās Melnsila ielas posms starp Kristapa un Āgenskalna ielu ir samērā dzīva publiska ārtelpa ar ērtu sabiedrisko transportu, veikaliem un citām pietiekami labi funkcionējošām publiskām telpām. Jebkurā gadījumā Āgenskalna priedes ir sava veida kultūrvēstures piemineklis.

ATTĒLI

1. att. Rīgas Valsts II ģimnāzija. 1931. I. Blankenburgs.
2. att. Āgenskalna ūdenstornis. 1910. V. Bokslafs. Paaugstināts 1939. P. Pāvulāns.
3. att. Āgenskalna priedes. 20. gs. trīsdesmito gadu aerofoto. Centrā – „Lielais kalns” ar kamanīņu trasi.
4. att. Āgenskalna priedes Rīgas 1939. gada plānā. [4]
5. att. Melnsila iela pie Āgenskalna ielas stūra. Pa labi – bērzu rinda, kas iezīmē veco ielas virzienu.
6. att. Āgenskalna priedes. Plānojuma shēma. 1958. N. Rendelis.
7. att. 316. sērijas dzīvojamās ēkas sekciju plānojums un divstābu dzīvoklis.
8. att. Āgenskalna priedes. 316. sērijas ēkas ar mākslinieku darbnīcām. Skats no dienvidrietumiem. 1961. gadā. [5]
9. un 10. att. Āgenskalna priedes. 316. sērijas ēkas ar mākslinieku darbnīcām. 2012. gada foto.
11. att. Āgenskalna priedes. 316. sērijas ēkas ar mākslinieku darbnīcām. Skats no austrumiem. 2012. gada foto.
12. att. Āgenskalna priedes. Gaitēņa tipa ēkas un priežu grupa pie Kristapa ielas.
13. att. Baseins pie kafējnīcas Āgenskalna ielā. 1964. gada foto. [6]
14. att. Spēļu laukums bijušā baseina vietā 2012. gadā.
15. att. Trīsstābu dzīvoklis 464-A. sērijas dzīvojamajā ēkā.
16. un 17. att. Āgenskalna priedes. Apbūves otrā kārtā. 464. sērijas dzīvojamās ēkas Alīses ielā.
18. un 19. att. Āgenskalna priedes. Apbūves otrā kārtā. 464. sērijas dzīvojamās ēkas Kristapa ielā un lokā ap iekšējo pagalmu.

IZMANTOTIE AVOTI

1. Социалистический реализм. *Энциклопедический словарь в двух томах*. Москва: Советская Энциклопедия, 1964. Т. 2, стр. 425. (Socialist realism. In: Encyclopaedic Dictionary in Two Volumes. Moscow, 1964)
2. *Всеобщая история архитектуры в 12 томах*. Москва, 1975. Том 12, Первая книга, стр. 20.
3. **Caune, A.** *Rīgas Pārdaugava pirms 100 gadiem: Pārdaugavas iedzīvotāji 19. gs. beigās un 20. gs. sākuma atklātnēs*. Rīga: Zinātne, 1998. 68. lpp.
4. *Jaunākais Rīgas pilsētas plāns* (X izdevums). Rīga: P. Mantnieka kartogrāfijas institūts, 1939.
5. *Rīga* (sast. M. Pāvele). Rīga: Latvijas valsts izdevniecība, 1961. 193. lpp.
6. Āgenskalna vēsture [tiešsaiste]. *Cita Rīga: Pilsēta no cita skatpunkta* [skatīts 24.04.2012.]. <http://www.citariga.lv/lat/agenskalns/vesture/>
7. Āgenskalna vēsture [tiešsaiste]. *Cita Rīga: Pilsēta no cita skatpunkta* [skatīts 24.04.2012.]. <http://www.citariga.lv/lat/agenskalns/vesture/>
8. *Rīga 245 fotoattēlos = Рига в 245 фотоснимках = Riga in 245 Photographs* (sast., teksts un mākslinieks Andris Nikolajevs). Rīga: Avots, 1990. 168 lpp.